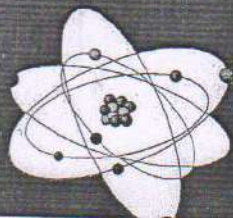

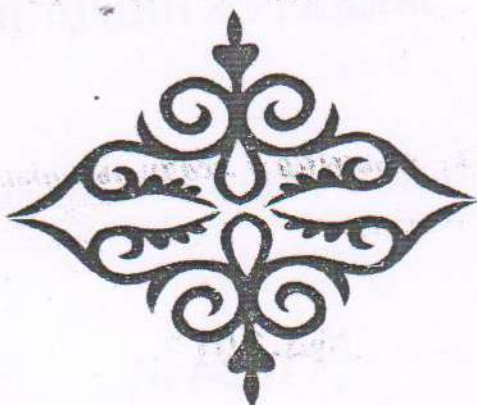
ОШ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИНИН
ЖАРЧЫСЫ

ВЕСТНИК
ОШСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА

2017

Ош мамлекеттик
университетинин
ЖАРЧЫСЫ

ВЕСТНИК
Ошского
государственного
университета

№4, 2017

ISSN 1694-7452

*Музыкальный факультет
Музыкально-театральный колледж
Музыкально-театральный колледж
Музыкально-театральный колледж*

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ
ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ

ОШ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ
ИЛИМИЙ ЖУРНАЛЫ

Журнал жылына 4 жолу чыгарылат

№4-2017

*Илимий журнал Кыргыз мамлекеттик китеп палатасынан
2000-жылдын 28-декабрынан каттоодон өткөн.*

Жарыяланган макалалар тууралуу маалымат №564-10/2016 келишими
боюнча Россиялык илимий цитата берүү индекси менен индекстелет
(РИНЦ)

Жыйнакка кирген материалдар автордук редакцияда жарыяланды.
Макаланын мазмуну жана шексиздиги үчүн жоопкерчилик авторлорго
жүктөлөт. Редакциянын пикири макалалардын авторунун
пикири менен дал келбеши мүмкүн.

Жыйнактын электрондук версиясын www.oshsu.kg, elibrary.ru сайттары
аркылуу эркин кирип көрүүгө болот.

алдынча иштөөнү өткөрүү деңгээлин баалоо, анын натыйжалуулугунун сандык жана санаттык эсеби каралат» [5].

Демек, комплекстүү программаны иштеп чыгуу менен сабакты уюштурууну өркүндөтүүдөн жакшы жыйынтык күтүүгө болот. Бирок, тилекке каршы, бүгүнкү күндө мындай программанын жоктугу окутуучулардын ишмердүүлүгүнө кыйла кедергисин тийгизип жатат деп айтууга толук негиз бар. Өз алдынча иштөөнү башкаруунун абалына төмөнкүдөй проблемалар кедерги болот: берилген тапшырмалардын көлөмдөрү бирдей эместиги, натыйжада бул нерсе студенттердин окуу жүгүнүн тең салмактуу эмес, бирде оңой, бирде оор болушу; студент менен окутуучунун ортосундагы биримдиктин жетишсиздиги, т.а., өз ара түшүнбөстүк (өтүлгөн тема, маалымат ж.б.), ошондой эле, жеке пикир келишпестиктин болушу; өз алдынча окуу ишмердүүлүгүн стимулдаштыруу маселесинин көңүл сыртында калышы; көпчүлүк учурларда студенттер тарабынан аткарылган тапшырмалар түрдүү себептерден улам көзөмөлгө алынбай калышы; кээде бир студент аткарган тапшырманы калган студенттер жапырт көчүрүп алуу жагдайы; айрым учурларда илимий булактардын библиографиясы берилбестен туш келди тапшырмалардын берилиши; студенттердин даярдануусу үчүн маалыматтык шарттын жок болушу ж.б. Негизинен санап берсе абдан эле көп жагдайлар бар. Мына ушуларды четтетүү максатында көптөгөн иш-чаралардын болушу кажет. Алсак, студенттердин өз алдынча иштөөсүн оптималдаштыруу, өз алдынча иштөөсүн көзөмөлдөө системасын жана графиктерин түзүү; студенттердин өз алдынча иштөөсүнүн тышкы жана ички камсыздальшы (даярдануу үчүн атайын жайдын болушу, маалыматтык базанын болушу, жеке өзгөчөлүктөрү, эмоционалдык жана психологиялык жагдайлардын абалдарын эске алуу); убакыт ченемдердин нормаларын сактоо; өзүнө жүктөлгөн милдетке ар бир студенттин жоопкерчилик менен мамиле кылуусу. Демек, биз жогоруда санап өткөн жагдайлардын бирдей айкалышынын негизинде мыкты натыйжага жетишерибизди толук андап, ошого туура багыт менен мамиле кылуубуз керек.

Адабияттар:

1. Абдылдаев О. Сыйкырдуу чыгарма (Ж.Садыков менен болгон маек. Кыргызстан пионери, -1986, 14-ноябрь).
2. Альмов Б., Муратов А. Кыргыз адабияты: Орто мектептин 7-классы үчүн хрестоматия окуу китеби. – Бишкек: “Педагогика”, - 2000. – 6.400.
3. Дуванова К.Т. Роль самостоятельной работы студентов в формировании и развитии иноязычной коммуникативной компетенции студентов. – Казахстан: Высшая школа, - 2013. - 6.152.
4. Иманалиев К. Орто мектептерде кыргыз адабияты боюнча проблемалык окууну уюштуруу иши. – Фрунзе, Мектеп, - 1981, - 6.62.
5. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение. – Казахстан: ВШ, №2, - 1990. – С. 4,5.
6. Основы педагогического мастерства – Москва, - 1989.

УДК 370:947.1 (575.2)

БОРБОР АЗИЯГА АРАБ БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНЫН КИРГИЗИЛИШИ

Зулуев Бекмурза, п.и.к., доцент,

Ош гуманитардык-педагогикалык институту

INTRODUCTION OF ARAB EDUCATION SYSTEM IN CENTRAL ASIA

Bekmurza of Suloev c.p.s., associate professor,

Osh Humanitarian Pedagogical Institute

Аннотация: Макалада Борбор Азияга араб дининин жана маданиятынын алгачкы таасирлери тууралуу сөз болот. Ислам дининин таралышы, мектеп-медреселердин ачылышы VIII-

X кылымдын негизги өзгөчөлүгү болгон. Мусулманчылыкка элди өткөрүүдөгү диний окуу жайларынын мааниси айтылат. Ислам окуу жайларынын типтери, окутуунун мазмуну жана формалары көрсөтүлөт.

Түйүндүү сөздөр: педагогиканын тарыхы, диний билим берүү, ислам окуу жайлары, мактаб, медресе, талаба, мударис.

Аннотация: В статье говорится о влиянии арабской религии и культуры на Центральную Азию. Особенностью VIII вв. Было распространение исламской религии и открытие школ-медресе, которые, в свою очередь, способствовали принятию мусульманства народом. В статье также излагаются сведения о типах учебных заведений, о формах и содержании обучения.

Ключевые слова: история педагогики, религиозное образование, исламские учебные заведения, школа (мактаб), медресе (религиозное учебное заведение), мударис (преподаватель высшей мусульманской школы), талаба (ученик мусульманской школы).

Abstract: The article considers the influence of Arab religion and culture on Central Asia. The singularity of the VIII century was the spreading of the Islamic religion and the opening of madrassah schools, which, in their own way, contributed to the acceptance of Islam by the people. The article also contains information about the types of scientists in institutions, the forms and content of training.

Key words: history of pedagogy, religious education, Islamic educational institutions, school (maktab), madrassah (religious educational institution), mudaris (teacher of the highest Muslim school), talaba (pupil of the Muslim school).

XIX кылымдын II жарымындагы XX кылымдын башындагы Фергана өрөөнүндөгү диний окуу жайларынын билим жана тарбия берүү системасынын мазмуну, принциптери, формалары жана каражаттары бул багыттагы салттуу педагогиканын түздөн-түз уландысы жана анын жаңы шарттарга карата өркүндөтүлүшү болуп саналат. Ал эми андай салттардын пайда болушун калыптанышын туура түшүнүү үчүн тарыхтын мурдагы доорлоруна экскурс жасоого тийишбиз.

633-жылы арабдар Палестина, Сирия, Иран жерлерин басып алган соң 677-жылы азыркы Өзбекстанга караган Бухара, Самаркан, 712-жылы Хорезм шаарларын каратып алган.

Ошентип, VIII кылымдын орто ченинен тартып Азиянын көп аймактары жана Европанын азыркы Испания жайгашкан жерлери Араб калыйпалыгына (халифатына) баш ийдирилип, көптөгөн ар түрдүү этникалык топтордун жана элдердин интеграциясы жүрөт, ислам дининин таасири менен маданияттын өзгөчө тиби пайда болуп, калыптанат.

Борбор Азияда IX-X кылымда саясий, философиялык көз караштардын карама-каршылыгы жүрөт, арабдык идеялар менен жергиликтүү элдердин келишпестиги, динди зордук менен таңуулоо келип чыгат. Мурдагы жергилик элдин зароастризм, манихейлик, буддалык, тенирчилик ж.б. диндери, хорезм жана согдий маданияты артка сүрүлүп, Индия, Кытай жактын маданияты менен байланыш солгундайт.

Ошол эле кезде арабдар каратып алган территориялардагы жаңыдан түптөлгөн окуу жайларында окуу материалдары араб тилинде жүргүзүлгөндүктөн ал тилди жайылтууга, исламды үгүттөөгө жакшы мүмкүнчүлүк ачылган. Византиянын, эзелки доордун, деги ошол кезге чейинки адамзаттын мыкты деп эсептелген чыгармалары, анын ичинде Евклид, Гиппократ, Аристотель, Архимед, Птолемей, Платон, Эсхил ж.б. инсаният тарыхынын башатында турган атактуу адамдардын көптөгөн эмгектери араб тилине которулуп, котормо маданияты да жолго коюлган. Батышта латын тили жана жазуусу кандай ролду ойносо, Чыгышта ошондой ролду араб тили ойной баштады. Ал гана эмес байыркы Индиянын астрономия, математика, медицина, педагогика илимдеринин салттары да араб тили аркылуу жергиликтүү элге өтүп турду. Эл аралык тил катары араб тилинде байыркы инди, грек, сирий, иран илимдеринин жана маданиятынын синкреттик казынасы пайда болду.

Ошентип, Чыгыш Ренессансы Европадагы Ренессанс, б.а., Кайра жаралуу доорунан 400-500 жылдай мурда башталган, мына ошол процессте араб маданиятынын ролу сөзсүз болгон.

Азыркы Фергана өрөөнү кирген Борбор Азияда IX-XI кылымда эле илимде, маданиятта чоң өзгөрүүлөр болгону тарыхтан белгилүү. Анын өбөлгөлөрү төмөнкүлөр эле:

- биринчиден, ислам дини менен кошо араб, фарсы маданиятынын, илим-билиминин кубаттуу таасиринин кириши;

- экинчиден, мусулман дининин анын ичинде курандын, хадистердин, башка диний адабияттардын таалим-тарбиялык күчтүү идеясынын тез темп менен таралышы;
- үчүнчүдөн, ислам дининин таралышы менен Жакынкы жана Орто Чыгыш элдеринин маданиятынын интеграцияланышы жана алардын прогрессивдүү жактарынын Фергана өрөөнүнө жетиши;
- төртүнчүдөн, Фергана өрөөнүндөгү элдердин дүйнөлүк илим-билимди, маданиятты кабыл алууга жөндөмдүүлүктөрүнүн жогорулугу;
- бешинчиден, ошол кездеги Чыгыш цивилизациясынын, анын ичинде Борбор Азиядагы илимдин, маданияттын синкреттик мүнөзү, б.а., илимдин жана маданияттын бир катар типтерин кошо өнүктүрүшү;
- алтынчыдан, дүйнөлүк атак ала баштаган энциклопедист-аалымдардын бул аймактан болушу ж.б.

Ошону менен бирге мына ушундай шартта Араб жарым аралы жактан келгендер кол өнөрчүлүгү, соода, шаар курулушу менен бирге эле агартуу жайларын ачат: мечиттер, медреселер курулуп, «Акылмандар үйлөрү» («Бейт аль-Хикма») иштеп, аларга көптөгөн китептер алып келинет, жергиликтүү басмалар пайда болот, анча чоң эмес «рубат» деп аталган билим берүү борборлору, «бимарстан» («месташфа») деп аталган билим берүү менен ден соолукту чыңдоону айкалыштырган жайлар негизделет. «Акылмандар үйлөрүндө» медицина, философия, математика, астрономия, логика, музыка, теология ж.б. илимдер үйрөтүлөт. «Бимарстан» («месташфа») мусулман окуу жайлары болуп, ал жерде оорукана менен медициналык билим берүү бириктирилип жүргүзүлгөн, болочок дарыгерлер билим алуусун шаааканаларда, оорулар менен бирге өткөргөн.

«Рубат» («сакана аз кария») аскердик билим берүүчү окуу жайлары болгон, ал жерде кенди коргоо, согушуу, дене тарбиясы менен бирге эле диний билимдер берилген.

«Кататиб» деген окуу мекемелери башталгыч билим берип, балдарды санакка, жазууга үйрөткөн.

Эң негизги жана массалык билим берүү мекемелери мактаб жана медресе тибинде ачылган. Алар дээрлик он кылымдай элдин башкы агартуучулук жана маданий очогу катары кызматта калды.

Мактаб – исламий диний билим берүүчү баштооч окуу жайы болуп, мечиттердин алдында ачылып, уул балдарды Куранды окууга жана араб тамгаларын көчүрүп жазууга үйрөткөн. Мындай мактаб жеке мугалимдер тарабынан да ачылган.

Дабристан – фарсий-тажик баштооч диний мектеп болуп, ал жерде Куранды окууга, үйрүп жазууга көнүктүргөн.

Мактаб үчүн өзүнчө окуу программасы, сабактардын жадыбалы, а түгүл класстарга бөлүү системасы да болгон эмес. Класс болбогондон кийин класстан класска көчүрүү иши жүзүлбөгөн, балдардын материалды өздөштүрүүсү баа менен эмес, алкоо сөздөр менен, бата берүү менен ишке ашырылган.

Ошентсе да окуу предметтери сыяктуу сабактар киргизилген, алар:

• **«тахтахона»** (араб арибдерин үйрөнүү үчүн аларды тактайларга жазуу);

• **«абджатхона»** (эсеп, санак);

• **«ифтияк-хона»** (Курандын кыска бөлүгүн – «Аптиекти» окуу);

• **«Коранхона»** (Куранды толук окуу) ж.б.

Мактаб үчүн балдар ата-энелеринен азык-түлүк, отун-суу, майда чака («найпули») алып ишти берип турушкан. Кээде алар мактабдорлордун үйүнө барып иштеп да беришкен. Окутуу годунун негизин жаттоо, көчүрүп жазуу түзгөн. Бул окуу жайын мечиттин имамдары жүргүзгөн. Ал эми мечиттер ар бир айылда болгон, мисалы, 1813-жылдагы маалымат боюнча Бокон шаарында 400 мечит үзгүлтүксүз иштеген, андан башка кичирээк мечиттер да болуп, алардын алдында баштооч мактабдары бала окуткан.

Балдар «Аптиекти» эки-жыл окуп, сабат ачкан соң «Чоркитеп» колго алган. Ал төрт бөлүктөн турган:

биринчи бөлүк – «Ысымы ак» («Номи хак»), аны IX кылымда Шарафутдин Бухари түзгөн жана кудайга жалынуулар, сыйынуулар ыр сыяктуу формада берилген.

Экинчи бөлүк – Казы Азмуддиндин «Бил» («Бидон») деген эмгегинин негизиндеги диний салттар сунушталат.

Үчүнчү бөлүк – Жалалиддин Нихинин «Мусулмандардын маанилүү маселелери» деген эмгегинен алынган шариаттар берилет.

Төртүнчү бөлүк – «Паднамэ» деп аталып, Куран китебинен алынган жана XIII кылымда иштелип чыккан адептик эрежелер ыр түрүндө берилет.

«Чоркитаб» 2 жыл окулган.

Дагы бир окулган китеп Сопу Алдаяр жазган «Сабот аль-ажизин» аттуу китеп. Сопу Алдаяр (1644-1721) – Самаркандан 90 чакырымдай батыш жактагы Минглер деген кыштакта (азыркы Катта-Коргон шаары) туулган, өзбектердин утарчи уруусунан болуп, жеринде окуп, кийин атактуу Бухара медресесин бүтүргөн. Жогорудагы китеби сопучулук философиясын өркүндөтөт. Бухара, Кокон, Хива сыяктуу жерлердин медреселеринде окуу китеби катары колдонулат, китеп Түркия, Пакистан, Сауд Арабиясы, Татар жери сыяктуу мусулман өлкөлөрүндө кайра-кайра басылган [1]. Ал окуулукта адамдын сообу-күнөөсү, акырет, ал дүйнө-бул дүйнө, бейиш-тозок ж.б. исламий түшүнүктөр ыр формасында сопулук-мистикалык мазмунда берилген.

Андан ары балдар Шамсуддин Мухаммед Хафиз Ширази (1335-1389/1390), Алишер Навоӣ (1441-1501), Абдул Кадыр Бедил (1644-1721) ж.б. акындардын диний философиялык-этикалык ойлору поэтикалык речте берилген ырлары менен таанышкан.

Медресе – мактаб билим берүү тармагынан бир денгээлге жогорку баскычы болуп эсептелген. Борбор Азияда медреселер X кылымда пайда болуп, XI кылымда бир кыйла өркүндөгөн. XII кылымда Батыш Европада колледждерди ачууда да ушул медреселердин жактары пайдаланылган. Алгач ачылган медреселердин бири Низамия – Иранда XI кылымдагыраагы. 1065-жылы Низам аль-Мүлк тарабынан негизделген биринчи жогорку диний окуу жайы. Аны Селжук дөөлөтүнүн байлары каржылык жактан камсыздоого алган. Ошол кезде исмаилиттер таасирдүү боло баштаганда аларга тоскоол кылуу үчүн ачылган медресе айтылап келет. Ал медресенин башка окуу жайлары Багдаддан тышкары Нишапур, Балх, Герат, Исфахан, Цахур (азыркы Дагестан) шаарларында да ачылып, өзүнчө бир тарам (сеть) болуп калган. Дүйнөгө таанымал аль-Газали (1058-1111), аль-Джувейни (1028-1085), Абу Исхак аш-Ширини (1003-1083) ж.б. аалымдар дарс өткөн, алгач жетекчилик кылган. Булардан тышкары Таййыба ат-Табари, Аль-Хузи, Абу Ахмад Абдур-Рахман ибн Хусайн аль-Гандеджани, Абдуллах Мухаммад ибн Абдуллах аль-Байдави, Абу Ахмад Абдул-Ваххаб ибн Мухаммад Амин, Абуль-Касым Мансур ибн Умар аль-Кархи ж.б. атактуу устаздар иштеген. Абу Бакр Хагыб аль-Багдади, Абуль-Вафа ибн Акыл ж.б. бүтүрүүчүлөрү ислам дүйнөсүнө таанымал диний аалымдар болсо, дагы бир бүтүрүүчү Саади атактуу акын катары Батыш мектеп Чыгышка таанылган.

Ошондой эле Бухара, Самаркан шаарындагы, Каирдеги ал-Азхар ж.б. медреселер дүйнөдө эң атактуу окуу жайларынын катарына кирип, алардын бүтүрүүчүлөрү адамзаттын тарыхына улуу ачылыштарды жасаган. Ири шаарлардагы чоң медреселердин алдында бай китепканалар, асман телолоруна байкоо жүргүзө турган обсерваториялары да болгон.

Медреселердин каражатын жеке кишилер вакуф формасында кайрымдуулук катары турган, ошондон талабаларга степендия төлөнгөн, окууга керек нерселер алынган, алар турган үжүрө да ошол эсептен болгон. Окуу жылы белгиленген эмес, он беш жылдан да окуган балдар бул жерден ар тараптуу билим алган.

Медреселерде окутуунун мазмуну:

-мусулмандык укук – фикх;

-Куран сабактары: Курандын тексттин окуу, Куранды түшүндүрүү, Куранды (каарылык);

-дин таануу, араб тили жана адабияты, хадистаануу, логика, математика, өлкө таануу тарых ж.б.

Медреселерде окутуунун формалары:

- Дарс, сукбат, талаш-тартыш, сөздүктөр менен иштөө, түн кубултуп кырааты менен окуу, адабияттар менен иштөө жана өз алдынча иштөө ж.б.

Араб диний окуу жайларынын мугалим-тарбиячылары **мударис** деп аталган. Мударистер ислам боюнча билимдүү адистер болуп, фикх, ислам адеби, хадистаануу, ислам укугу, араб тилинин грамматикасы боюнча дарс берген. Аларды бийлик башчылары жана медресе ачкан хшпилер дайындаган. Багымдат намаздан кийин эле окуу процесси башталган, намаз убактасында жамаат болуп намазга турушкан.

Медреселерде аялдарды окутууга да шарт түзүлгөн. Албетте, алардын саны аз болгон. XIX кылымда Фергана өрөөнүндө медреселерден билим алып атактуу болгон бир нече аялдарды билебиз. Мисалы, Жахан-Атын Увайси (1781-1845) – чагатай тилиде жазган акын. Маргалан шаарында туулуп, Кокон шаарында жашаган. Кызы Куяш жаш чагында каза болуп, уулу аскер катары Кашкарга кетип, акын жалаң эллегиялуу, жоктоо, кошок формасындагы ырларды жазат. **Бостан** (табышмактуу ыр) формасында мыкты иштеген. Шиит имамдары Хасан жана Хусейин тууралуу **«Кербела-наме»** поэмасын жазат, XIX кылымдын башындагы Кашкар ханы, Омор хан менен Надиранын уулу Мухаммад-Али хан тууралуу поэмасын баштап, бирок акыр аягына **Экин** бүтпөй калат.

Дилшад (псевдоними – Барно, 1800-жылы туулган) – акын-агартуучу. Анын туулган мекени Тажик Республикасына караган Ура-Төбө шаары эле, 1816-жылы туткундар менен Коконго айдалып келинет. Ошол жерден имамга турмушка чыгып, кыздар менен кошо иш, өзбекче үйрөнүп, ыр жаза баштайт. Өзү кыздарды окутуп, 51 жылдык ишмердигинде 891 кызга диний билим берген, ошол жылдар ичинде кыздарга акындардын ырларын да үйрөтүп берген.

Жогорудагы Увайси, Дилшад, Самар-Бану деген акын аялдар билимдүү болушкан, алар бир кезде ислам дини боюнча атымчаларга дарс берген, аларга поэтикалык тексттерди куруунун ыңырагы, диндин жана илимдин негиздери боюнча сабак өткөн.

Аялдардын медреселеринде окугандар үчүн окуу планында арабча тексттер азыраак болуп, фарсий, чагатай тилиндеги тексттер, акындардын ырлары көбүрөөк киргизилген. Увайси тактарында бахрбейт ыкмасын колдонгон, б.а., кыздар ыр айтышуу, ырды улоо, айтылгандан кийин сабын эстөө тапшырмаларын аткарган.

Бул акын-агартуучулар кыздарды эне тилинде окутууга, кол өнөрчүлүгүн (сайма саюу, кийим бычуу, тигүү ж.б.), үй тиричилигин (үй жасалгалоо, гүл өстүрүү ж.б.), кулинария ж.б. жана турмушуна керектүү нерселерди үйрөнүүгө басым жасашкан жана мусулмандык негизде окутууга көңүл бурган.

Окуу материалдарын адаптациялоо. Борбор Азияда жашаган фарсий жана түркий элдердин тилин, анан татаал синтаксистик-грамматикалык түзүлүшүн өздөштүрүүдөн кыйналган. Алардын арасынан Куран теориясы жана араб тили боюнча адистер практик мударистер менен бирге адаптацияланган окуу китебин түзүшкөн. Аны «Аптиек» («Хафтияк») деп аташкан да, ага Курандын жетиден бир бөлүгүн сунушташкан.

Талабалар адегенде ошол «Аптиекти» өздөштүрүп, анан соң «Куранды» окуп-үйрөнгөн. «Аптиектен» кийин «Чоркитаб» деген китепке өткөн. Хадистер атайын предмет катары берилген болуп, ар бир учурда кайталанып да турган. Окуу материалдарында Мухаммед пайгамбардын ишин уланткан жана ислам бийлигин кеңири жайылтууга салым кошкон төрт кыяры: Азирети Абу Бакр Сыдык (632-634), Азирети Умар (634-646), Азирети Осмон (646-656), Азирети Али (656-661) тууралуу ыр жана кара сөз түрүндөгү тексттер да берилген.

Окуу материалдарын өздөштүрүүгө жардам берүүчү усулдук колдонмолор.

Мактабда окуткан молдолор үчүн балдарды жазууга үйрөтүүдө Мирали Герати иштеген «Муфрарот» аттуу усулдук колдонмодон пайдаланышкан. Ал фарсы тилинде болуп, араб тактайга кантип жазуу керек, арибдерди жазуунун эрежелери, каллиграфиялык жактан китептердин алдарды кооздоонун жолдору ж.б. керектүү усулдар мисалдары менен коштолуп берилген.

Мунис Хорезми (1778-1829) иштеп чыккан «Сабатка үйрөтүү» («Саводи таълим») китеби 14-жылы чыккан. Ал чагатай тилинде болгондуктан Фергана өрөөнүндөгү мактаб, медреселерде кенири пайдаланылган. Мунис Хорезми акын катары дивандарды, газелдерди жазган, Адам Атадан тартып адамзат тарыхын электен өткөрүп баяндап берген тарыхчы жана агартуучу болгон. Жогорудагы колдонмосу да ыр формасында тургандыктан окууга жана түшүнүүгө жеңил келип, мактабдорлор да, талабалар да түшүнө берген. Автор ар бир арибди кайсыл чекиттен баштап жазып, кайсыл чекиттен бүтүрүү керектигин үйрөткөн.

Мына ошондон, б.а., Борбор Азияда алгачкы мактаб, медреселер, ислам жогорку окуу жайлары пайда болгондон тартып эле, анын ичинде биз сөз кылып жаткан XIX кылымдын II жарымында жана XX кылымдын башында Фергана өрөөнүндөгү билим берүү мекемелелеринде эң негизги окуу китеби «Курани-Карим» болгон.

Адабияттар:

1. Маханова Р.Р. Творчество Суфи Аллаяра и его традиции в татарской литературе: диссертация кандидата филологических наук. – Казань, -2008. – С.190.
2. Юзликаева Э.Р., С.А.Мадьярова, Э.Э.Янбарисова, И.В.Морхова. Теория и практика общей педагогики: Учебник для направления бакалавриата область образования. – Ташкент, ТГПУ им.Низами, -2012.
3. Старр С.Ф. Жоготулган агартуу. Борбордук Азиянын алтын доору араб басып алууларынан Темирланга чейин. – Б.: 2017. –63.

УДК 370:947.1 (575.2)

БОРБОР АЗИЯДА ОРТО КЫЛЫМДАРДА ЖАШАГАН ЭНЦИКЛОПЕДИСТ-ААЛЫМДАРДЫН ЭМГЕКТЕРИН МЕДРЕСЕЛЕРДЕ ОКУП-ҮЙРӨНҮҮНҮН МААНИСИ ЖАНА МАЗМУНУ

Зулуев Бекмурза, п.и.к., доцент,

Ош гуманитардык-педагогикалык институту

THE IMPORTANCE AND CONTENT OF LEARNING THE WORKS OF ENCYCLOPEDIST-SCIENTISTS OF THE MIDDLE AGE IN CENTRAL ASIA

Bekmurza of Suloev, c.p.s., associate professor,
Osh Humanitarian Pedagogical Institute

Аннотация: Макала педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы боюнча жазылган. Анда орто кылымдарда Борбордук Азияда жашаган окумуштуулардын энциклопедиялык билимдери, ал билимдердин булактары, тарыхый-педагогикалык мааниси тууралуу сөз болот. Негизги көңүл ислам дининин жана маданиятынын ролуна бурулат. Бул окумуштуулар бүтүндөй ислам дүйнөсүнө таасир эткендиги көрсөтүлөт.

Аннотация: Статья посвящена истории педагогики и образования. В ней главное внимание уделяется роли исламской религии и культуры и влияние ученых Центральной Азии на весь исламский мир.

Abstract: The article is devoted to the history of pedagogy and education. It focuses on the role of Islamic religion and culture and the influence of Central Asian scientists on the entire Islamic world.

Түйүндүү сөздөр: педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы, диний билим берүү, энциклопедист, дидактика, окутуунун принциптери, окутуунун методдору, окутуунун формалары.

Ключевые слова: история педагогики и образования, религиозное образование, энциклопедист, дидактика, методы обучения, формы обучения.

Key words: history of pedagogy and education, religious education, encyclopedist, didactics, teaching methods, forms of education.

Дүйнөлүк маданияттын жана илимдин тарыхында Борбор Азиядагы энциклопедист-аалымдар деген түшүнүк бар, алардын катарына көптөгөн таланттуу окумуштууларды киргизүүгө болот, мисалы: Аль-Хорезми (787-850), Аль-Фараби (870-950), Ахмед Аль-Фергани (797-860), Аль-Кинди (800-870), Абулкасым Фирдоуси (934-1020), Абу Райхан Беруни (973-1050), Али Абу Ибн Сина (980-1037), Насир Хосров (1004-1072), Жусуп Баласагын (1015-1070), Омор Хайям (1048-1123), Абу Хамид Мухаммад Аль-Газали (1058-1111), Махмуд Аль-Кашкари-Барсканий (болжолу 1029/1032-1126), Кулкожо Ахмат Йассави (1103-1166), Фарид